

Per què cal tornar a traduir els clàssics?

Les noves versions de Charles Baudelaire, Mikhaïl Bulgàkov, Fiódor Dostoievski i Franz Kafka evidencien el bon moment pel qual passa la traducció en llengua catalana

◆◆◆◆◆ Jordi Nopca

“E”s tendeix a identificar una traducció com a equivalent de l’original, però no és així: la traducció és la lectura d’algú altre, en un moment concret i en una cultura específica d’un text original”, explica Miquel Cabal Guarro, que acaba de presentar una nova traducció catalana de *Crim i càstig*, de Fiódor Dostoievski, a la col·lecció Bernat Metge Universal. La llengua esvalotada, torrencial i propera de l’autor rus torna a resplendir en català noranta anys després que Andreu Nin donés a conèixer la seva versió a Proa. “Tinc un respecte immens i fervorós pel *Crim i càstig* de Nin, però una traducció no pot ser vàlida per sempre, val la pena tenir lectures diverses d’un mateix llibre, i si es poguessin fer d’una forma més propera en el temps seria interessantíssim”, explica Cabal, que aquest 2021 ha revisat a fons –sense arribar a retraduir-se– els *Apunts del subsol* de Dostoievski per a Angle Editorial.

Una collita esponerosa
Refrescar la llengua, acostar els textos i rendibilitzar els costos
Crim i càstig no és l’únic exemple de la fornada de noves versions de clàssics ja existents en català. Jordi Cusà i Anna Camps s’han ocupat d’una

antologia d’Edgar Allan Poe per a Comanegra, *Contes foscos*. Ferran Ràfols Gesa ha tornat a traduir *A la carretera*, de Jack Kerouac, per a Kalandraka. Franz Kafka ha estat tornat a traduir per Joan Ferrarons (*El castell* i *Carta al pare*) i Anna Punsoda, que després de les *Petites faules*, també a Comanegra, s’ha atrevit ara amb una de les narracions més cruentes del txec, *A la colònia penitenciària* (Ela Geminada).

“La trajectòria de la cultura catalana no ha estat uniforme, ni tampoc la regularitat de les traduccions. Hi va haver un boom durant el Noucentisme, es va començar a tornar a traduir a partir dels 60 i hi va haver una altra onada important a finals dels 70 i als anys 80. Bona part de les retraduccions d’ara són dels anys 80 –explica Xavier Pàmies, que acaba de presentar *Retorn a Brideshead*, d’Evelyn Waugh, a Viena, que anteriorment havia traduït Ramon Folch i Camarasa–. Hi ha diversos motius pels quals això passa en aquests moments. D’una banda, hi ha hagut un refrescament del registre, l’hem allunyat de la llengua encarcarada de fa unes dècades. També hi ha la voluntat de fer revifar els clàssics amb noves versions: d’aquesta manera, les últimes generacions que s’han incorporat a la lectura s’hi poden interessar”. Pàmies hi veu també un motiu econòmic:

“UNA TRADUCCIÓ NO POT SER VÀLIDA PER SEMPRE, VAL LA PENA TENIR DIVERSES LECTURES D’UN MATEIX LLIBRE”, DIU MIQUEL CABAL

“Entre la crisi del 2008 i la que va començar l’any passat amb el coronavirus, potser surt més a compte, per temes de drets, tornar a presentar un clàssic, en comptes de traduir obres recents”. L’opció més econòmica, però, seria recuperar versions anteriors d’aquells mateixos textos, una pràctica cada vegada més en desús. És senyal de bona salut? “Que des d’una editorial es cregui que es poden fer traduccions pròximes al lector actual i que això pugui tenir una sortida em sembla una molt bona notícia”, afegeix el traductor, que ha revisat recentment *Seny i sentiment*, de Jane Austen, per a Viena, publicada per primera vegada a La Magrana el 2004, i que ja té a punt una nova versió d’*En una habitació i mitja*, de Joseph Brodsky, per a Días Contados, disponible a les Publicacions de la Universitat de València gràcies a Anna Torcal i Salvador Company.

Donar nova vida als textos
Kafka i Bulgàkov, traduïts per Anna Punsoda i Xènia Dyakonova
Actualment són nombroses les editorials en llengua catalana que aposten de forma sostinguda per la traducció de clàssics. Hi ha, entre d’altres, Adesiara, Flâneur, Lleonard Muntaner, Quid Pro Quo i Ela Geminada. “Si volem acostar els clàssics als lectors actuals no els podem presentar en un

a

llegim

42-43

● Els mons paral·lels de Sylvia Beach i Aby Warburg ● ‘Retorn a Brideshead’, d’Evelyn Waugh

44-45

● ‘Llum de febrer’, la nova novel·la d’Elizabeth Strout ● Angle recupera ‘Apunts del subsol’, de Fiódor Dostoievski

Objectiu: posar al dia el català antic

Barcino té una col·lecció que adapta clàssics medievals com Lull, March i Torroella

♦♦♦♦♦ J.N.

“No podem deixar que les edicions de clàssics catalans es destinin sobretot a un públic estudiantil o acadèmic”, comenta el filòleg, editor i professor Joan Santanach, que fa una dècada va impulsar des de l'Editorial Barcino una col·lecció que pogués acostar al lector corrent autors com Ausiàs March, Ramon Llull i Jordi de Sant Jordi. “El repte era facilitar una mica més l'accés a aquests i altres referents –continua–. Un primer pas en aquesta direcció va ser la col·lecció *Biblioteca Barcino*, que des del 2004 presentava textos antics medievals i de fins al segle XVII adaptats a l'ortografia moderna, però encara en el català de l'època, amb les notes que calgués per solucionar problemes de comprensió”.

Tast de clàssics, que va arrencar el 2011, va anar més enllà per recollir una tradició que arrenca molt enrere en el temps, l'adaptació al català actual d'aquest corpus canònic. “Ja al segle XVI hi havia edicions que actualitzaven Llull –recorda Santanach–. Si als catalans de llavors ja els costava seguir-lo, la distància que hi ha ara és molt més gran”. A banda d'iniciatives puntuals des de la Biblioteca Joventut a principis del segle XX, l'adaptació de la *Crònica* de Jaume I per part de Josep Maria de Casacuberta –que el fundador de Barcino va començar a publicar el 1926– i d'antologies com les de l'editorial Teide a la dècada dels 90, la col·lecció *Tast de clàssics* ha estat “el projecte més sostingut en el temps”. N'han sortit divuit volums fins ara, arrencant amb *Poesia*, de Jordi de Sant Jordi, i *Una tria*, d'Ausiàs March. Se'n van ocupar dos poetes, Carles Duarte i Josep Piera, respectivament. Les adaptacions les han signat més endavant autors com Jordi Llavina, Joan-Lluís Lluís, Marta Pessarrodona, Alba Dedeu, Raül Garrigasait i Lluís-Anton Baulenas, que es va encarregar dels tres volums del *Curial e Güelfa*. “Si els haguéssim donat a especialistes, els textos resul-

tants probablement haurien pesat massa –continua–. Triar autors amb obra de creació també era una aposta complicada, perquè corriem el risc que no coneguessin els textos o el context en què van ser escrits amb profunditat”. La col·lecció de Barcino continua oberta: l'últim títol publicat és *La faula*, de Guillem de Torroella, escrita al voltant del 1370 i versionada ara per Lola Badia.

Un 'nou' 'Tirant lo Blanc'

Entre les iniciatives singulars que han vist la llum darrerament hi ha el nou *Tirant lo Blanc* que ha presentat Proa. Màrius Serra ha adaptat el text de Joanot Martorell amb molt bona acollida entre els lectors. “No podem saber encara quants se n'han venut, però se n'han distribuït més de 10.000 exemplars des del novembre passat –afirma l'editor Josep Lluch–. Ha anat tan extraordinàriament bé que tenim algun projecte més al cap en aquest sentit”. Proa havia fet una operació similar el 2015 amb el *Llibre de les bèsties* de Ramon Llull, adaptat al català modern per Miquel Desclot i amb il·lustracions de Perico Pastor. “El *Tirant* que hem publicat no pretén suplantar l'original de Joanot Martorell, però si un lector corrent agafa el text del segle XV s'entrebarcarà sovint a causa de la llengua de l'autor, que ens queda molt lluny”.

Santanach creu que les dificultats per llegir literatura catalana antiga arrenquen “d'un gran problema en l'educació”. “Hi ha un tall entre la tradició pròpia del país i el país mateix, que no l'assumeix com a pròpia –comenta–. Qualsevol iniciativa per acostar aquests llibres intenta suplir una manca de formació”. Tant Josep Lluch com Joan Santanach recorden que l'operació d'actualitzar la llengua de textos antics es dona en moltes altres cultures, com ara la castellana i la francesa. En el cas del català, a més, es mira de superar el buit d'haver tingut una tradició interrompuda entre els segles XVI i XIX i també durant el franquisme. ♦♦

PROA

català de fa molts anys –comenta Laila Regincós, editora d'Ela Geminada des del 2018, precedida per Oriol Ponsatí-Murlà–. Si el traductor és viu i està disposat a revisar la traducció, podem reeditar-la, com ha passat amb un Walter Benjamin fet per Jaume Creus. Si no, l'encarreguem a un altre traductor”. Anna Punsoda va proposar *A la colònia penitenciària* de Kafka, disponible al volum de *Narracions* de Quaderns Crema, en traducció de Joan Fontcuberta i Gel. “No es tracta de posar en dubte el que ja s'ha fet abans, sinó de renovar-ho, de donar una nova vida al text –afegeix–. Entre els clàssics que preparem per a aquest 2021 hi ha *Zipper i el seu pare*, de Joseph Roth”.

La poeta, crítica literària i traductora Xènia Dyakonova s'ha encarregat de la segona traducció catalana d'*El Mestre i Margarita*, de Mikhaïl Bulgàkov, per un agradable atzar. “Proa l'hi va encarregar a Arnau Barrios, però quan s'hi va posar es va adonar que no connectava gaire amb l'univers de Bulgàkov i va preferir deixar-ho córrer –explica–. Em van agafar a mi, que sí que m'interessa molt Bulgàkov, gràcies a la seva recomanació”. Dyakonova coneixia la versió que Manuel de Seabra havia fet per a La Magrana el 1998. “Vaig trobar-hi molts errors de comprensió, i en part era comprensible, perquè Seabra no tenia l'ajuda d'internet, com tenim ara els traductors”, admet. Dyakonova acaba de signar el contracte amb Quid Pro Quo per traduir *El doble*, de Dostoievski, una de les poques novel·les de l'escriptor encara inèdites en català. “La nostra política és intentar oferir textos en català que encara no s'hagin traduït mai –comenta l'editor Antoni Xumet–. Darrerament hem fet *La morta enamorada*, de Théophile Gautier, i *Ondina*, de Friedrich de la Motte Fouqué”.

Tornar a Baudelaire

La versió en català de Pere Rovira de *Les flors del mal*

“Baudelaire és un dels autors que m'han acompanyat tota la vida, i en

concret *Les flors del mal*, que no s'acaba mai, com tots els grans llibres –explica el poeta, prosista i traductor Pere Rovira–. S'hi diuen coses que mai no s'havien dit, i ho fa en vers clàssic francès, un còctel explosiu”. Rovira va fer un primer intent de traduir l'autor francès el 2008. “Vaig començar fent-ho en vers i amb rima assonant, però aquí m'he atrevit a fer-ho amb rima consonant –continua–. Baudelaire va ser un poeta sublim, si no respectes les formes, malament”. Rovira ha dedicat anys de “treball minuciós” per conservar “l'alè poètic” de l'original. Així sona un dels quartets d'impacte d'*Una carronya*: “I tanmateix seràs aquesta podridura, / aquesta horrible infecció, / estrella dels meus ulls, tu, sol meu i natura, / àngel de la meva passió”.

“És una traducció nascuda de l'amor i el respecte”, afegeix Rovira, sense oblidar les dues versions íntegres prèvies, de Xavier Benguerel (1985) i Jordi Llovet (2007). “La de Benguerel és admirable en molts aspectes –diu–. Poder fer la teva traducció havent-n'hi abans és una sort, perquè no parteixes de zero. És cert també que afegeix pressió, perquè si ho has de fer pitjor que els que t'han precedit, millor que no t'hi posis”. Dostoievski i Baudelaire comparteixen el fet d'haver nascut el 1821. Amb motiu dels 200 anys del naixement dels dos autors es preparen nombrosos projectes en català en relació amb l'un i l'altre. En el cas de Baudelaire, Adesiara acaba de recuperar els *Petits poemes en prosa* que Joaquim Sala Sanahuja havia traduït per a Edhasa el 1991. *Flâneur*, per la seva banda, en posarà en circulació properament una nova versió, feta per David Cuscó i Escudero, amb el títol *L'Splend de París*. També Cuscó tradueix *El pintor de la vida moderna*. “Totes aquestes iniciatives em semblen símptoma de bona salut –assegura Rovira–, també d'una gran ingenuïtat dels traductors. La repercussió que aconseguen tots aquests llibres és menor de la que mereixen”. ♦♦

D'ESQUERRA A DRETA, CHARLES BAUDELAIRE, MIKHAÏL BULGÀKOV, JANE AUSTEN, FRANZ KAFKA I FIÓDOR M. DOSTOIEVSKI.

ARA / VIQUIPEDIA